

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

Harry Jensen: Flensborgmaleren Busch-Alsen
J. Raben: En slotsgartnerfamilie og minder fra det gamle Gråsten
Svend Zachariassen: Korsbannerne i vore kirker
P. O. Andersen: En kongelig gave
En skillingsvise
Anmeldelser

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

Flensborgmaleren

BUSCH-ALSEN

Af Harry Jensen

Man får en venlig modtagelse, når man besøger Hans Busch-Alsen og hans rare frue. En stol bliver straks budt, og meget hurtigt er kaffen varm for at lette samtalen.

Ret naturligt er det, at man straks giver sig til at betragte de mange malerier, som smykker kunstnerens hjem, — næsten alle er hans egne værker, nye og gamle blandt hinanden, — det er varme og glødende farver, der behersker dem alle.

Tit får man en hel del mere ud af en malers billeder ved at kende lidt til kunstnerens liv, så jeg begynder med at få lidt at vide om Busch-Alsens barndom. På udmærket dansk fortæller maleren:

„Jeg er født i Augustenborg år 1900, jeg følger altså med årstallene; fader var musiklærer, og jeg gik i skole i Sønderborg, — nu er mit hjem på Als borte, ligeså det meste af min familie, men alligevel ynder min kone og jeg tit at tage en tur til Als for dér at opfriske nogle af de gamle barndoms minder.“

„Var De den fødte maler?“ spørger jeg. — Det kunne jo godt være, at man kunne finde en forbindelse mellem faderens musikalske og sønnens bildende evner, men noget tøvende svarer Busch-Alsen:

„Nå, det tog nu nogen tid, inden jeg greb til penselen, min fader forlangte, at jeg skulle gå til landbruget, — det var ikke så forfærdelig stor lyst, jeg havde. Vi var i mellemtiden flyttet til Kiel, far blev som embedsmand af og til forflyttet, så jeg blev virkelig landmand, fik endda også statens

landbrugsdiplom. Imidlertid var der ikke nogen større udsigt i faget, — der skulle en masse penge til at starte selv med en mindre gård. Men jeg fandt, at tiden efterhånden var inde, da jeg havde tjent så mange penge, at jeg turde vove mig til kunstakademiet i Düsseldorf.“

„Det var langt væk, var Hamborg ikke tættere ved?“

„Jo, vist så, men som ungt menneske havde jeg vel lyst til for alvor rigtig at komme hjemme fra.“

„For resten, vi må have Deres navn med, jeg har på fornemmelsen, at det er noget med et kunstnernavn.“

„Å, ja, men det kommer jo langt senere. Egentlig er mit fødenavn Busch. Først, da jeg mange år senere var i Berlin, følte jeg det næsten som en nødvendighed at gøre noget ved navnet. Der var på det tidspunkt ikke færre end tre kunstmalerere i landet, som hed Busch.“

„Hvordan gik akademitiden?“

„Godt! Jeg var så heldig — ja, i grunden var det noget af et tilfælde, at jeg kom til Thorn Prikker i Düsseldorf. — Der var ikke plads hos de andre professorer. Men han, den fine, hollandsk fødte maler var også storartet. Han var ven med Cezanne og var dengang en kendt og dygtig lærer. Han arbejdede med glasmosaik og kirkemalerier; jeg har kravlet op ad mange stiger og hjulpet til ved mange dekorationsarbejder. Det var dengang mest i Köln, vi arbejdede. — Hos ham fik jeg også med freskoarbejde at gøre, det var meget interessant!“

Jeg kommer i tanker om, at B.-A. har lavet flere større glasmalerier, eet af dem er det store vindue i Christian-Paulsen-skolen i Flensborg.

„Efter et par års tid måtte jeg naturligvis også til Paris.“

„Er det ikke alle kunstneres mål?“

„Jo, men egentlig blev det ikke til det, jeg havde ventet. Altså det rent undervisningsmæssige, men så var der mange andre gode ting: motiverne, gode arbejdsforhold, vi havde et dejligt atelier og modeller — og så traf jeg der en meget god ven, men ham kan jeg fortælle om senere.“

Hvor langt er vi nu kommet hen? Det må være 1927—29, da tog min kammerat og jeg syd på til Rivieraen, Marseilles og Cassies, det er en dejlig lille landsby uden turister og andre forstyrrende elementer. Kunstnere kender denne egn. De skulle prøve at tage der ned en gang!“

„Hvorfor blev De så ikke dernede?“

„Nej, for nu tog jeg på en cykletur til Nordafrika, — vi to unge mennesker havde kun lige det allernødvendigste med på cyklerne i en mindre kuffert; jeg tror nok, at akvarelblokken og farvekassen var det, der fyldte mest. De to ting lå under et voksdugsdække foran på styret. — Ned gennem Alger, Sudan, Atlasbjergene til Casablanca o. s. v. Man oplever en masse på en cykletur!“

„Ja, men hvad lever to unge malere af under sådan en cykletur, jeg me-

ner, boede De på hoteller undervejs?“ Ikke fordi jeg selv troede ret meget på denne mulighed.

„Nej, nej“, svarede Busch-Alsen ivrigt. „Hele turen varede 7½ måned. Vi sov på rasthusene, det kalder man vist moteller i vore dage. Og så var der jo posthusene. Postmestrene var glade, når der kom fremmed besøg, og vi var heller ikke bange for at efterlade et par tegninger. De ved, husets datter skulle jo gerne portrætteres, nu da der var kommet kunstmalere til stedet, ok jo, der blev en del tegninger og akvareller dernede, — mon nogle af dem er bevarede endnu? Men ellers sendte vi dem hjem. Jeg var så heldig at have en ven, der sørgede for at få solgt en del af dem i Hamborg til forskellige blade, som illustrationer o. lign. Det var altid meget spændende, om der nu var kommet økonomisk forstærkning poste restante, når vi kom til det næste raststed.“

„Hvor tog De så hen, da De kom hjem?“

„Ja, så var jeg i nogen tid i Rhinlandet, men var ikke tilfreds med leveforholdene eller de kunstneriske forhold, så jeg flyttede derfra til Berlin. Ved De, at jeg arvede Corints atelier i Berlin; det største og det fineste i hele hovedstaden?“

Det er forståeligt, at B.-A. sukker, for lejligheden her på Duborgbanke byder ikke på de allerbedste arbejdsforhold.

Det er mod Busch-Alsens vilje at fortælle ret meget om krigen. Han var med fra 1940 og blev straks sendt til østfronten, hvor han var med lige til kapitulationen. Med ironi beklager B.-A., at han desværre kun opnåede at blive Stabsgefreiter (menig).

„Jeg tænkte kun på at komme hjem. Bare det at komme hjem på orlov hver 4. uge. Mit hjem blev fuldstændig bombet i 1943, så min kone var flyttet til Wienhausen (Lyneborghede), og da krigen var slut, boede vi der til 1947.“

„Tog De så til Flensborg?“

„Ja, i grunden var der meget smukt dernede, — men jeg tror nok, at jeg længtes efter havet; det var, som om barndommens minder trak mig, og vi flyttede, men desværre var der jo en grænse mellem Flensborg og min fødeø.“

Jeg tror, at B.-A.s beretning er ved at være til ende og rejser mig derfor for at se lidt nærmere på malerierne.

Det er ejendommeligt, at billederne fra de første år efter krigen er så mørke og dystre i farven. Det slår én navnlig, når man kender B.-A.s farveskala, som den er i dag. Men dette skal vel forstås og ses i sammenhæng med tiderne og tildragelserne dengang. Motiverne taler tydeligt sprog. Der er flygtninge, mor og barn, klynget sammen i stille angst. Alt fortæller om alvorlige menneskeskæbner.

Malerens ansigt lyser op. „Husker De, at jeg omtalte en ven, som jeg fik

i Paris. Han var i grunden spanier, men rejste senere til Amerika. Han sendte mig de første farver efter krigen, så jeg kunne komme i gang igen. Det var jo ellers lige så umuligt at få farver og lærred som alt andet den gang.“

Jeg betragter et billede af et par unge frisere. Det er forunderligt talende i opfattelsen, det er temperamentsfuldt og alligevel så afdæmpet i farven. — De lysere farver kommer først frem på paletten, da B.-A. kommer på forskellige rejser til Danmark. Og fra de mange besøg viser man mig en mængde malerier fra Nordsjælland, København og naturligvis en hel del fra omegnen af Flensborg. En hel række malerier stammer fra en rejse i denne sommer til Lapland og Nordsverige — Haparanda, Kiruna, midnats-solen og de dybe fjorde har tydeligt nok optaget B.-A. meget.

„Hvor har De udstillet?“

„Ja, den første udstilling var her i Flensborg, det var i 1947, på museet, men så havde jeg den glæde at være repræsenteret med en snes billeder på Købeståvnets kunstudstilling i Fredericia i 1948. Og endelig har jeg sammen med en del andre sydslesvigske kunstnere været på Charlottenborg.“

„Hvad med den senere tid?“

Her ærgrer jeg vist Busch-Alsen, det er tydeligt, at jeg har rørt ved noget, der ligger ham meget på sinde.

„Ja, kan De nu forstå, at man for andet år i træk ikke inviterer de hjemmehørende kunstnere til at udstille på byens museum? Det er en salgsudstilling, arrangeret af den slesvig-holstenske kunstnersammenslutning, — men skulle vi flensborgske kunstnere ikke være selvskrævne til at deltage i en udstilling, der vises i vor egen by?“

— Nu bliver Busch-Alsen ivrig, temperamentet er der, og jeg forsøger at skifte emne. Det aktuelle emne kan debatteres et andet sted.

EN SLOTSGARTNERFAMILIE

og minder fra det gamle Gråsten

Af. J. Raben

(Fortsættelse)

Hans Peter Petersen fortæller videre om sig selv og om det gamle Gråsten:

„Da jeg i 1715 tjente som gartnersvend på Frederiksberg, forlangte den sål. kóng Frederik den Fjerde, at jeg skulle træde ind i hans garde til hest,

i Paris. Han var i grunden spanier, men rejste senere til Amerika. Han sendte mig de første farver efter krigen, så jeg kunne komme i gang igen. Det var jo ellers lige så umuligt at få farver og lærred som alt andet den gang.“

Jeg betragter et billede af et par unge frisere. Det er forunderligt talende i opfattelsen, det er temperamentsfuldt og alligevel så afdæmpet i farven. — De lysere farver kommer først frem på paletten, da B.-A. kommer på forskellige rejser til Danmark. Og fra de mange besøg viser man mig en mængde malerier fra Nordsjælland, København og naturligvis en hel del fra omegnen af Flensborg. En hel række malerier stammer fra en rejse i denne sommer til Lapland og Nordsverige — Haparanda, Kiruna, midnats-solen og de dybe fjorde har tydeligt nok optaget B.-A. meget.

„Hvor har De udstillet?“

„Ja, den første udstilling var her i Flensborg, det var i 1947, på museet, men så havde jeg den glæde at være repræsenteret med en snes billeder på Købeståvnets kunstudstilling i Fredericia i 1948. Og endelig har jeg sammen med en del andre sydslesvigske kunstnere været på Charlottenborg.“

„Hvad med den senere tid?“

Her ærgrer jeg vist Busch-Alsen, det er tydeligt, at jeg har rørt ved noget, der ligger ham meget på sinde.

„Ja, kan De nu forstå, at man for andet år i træk ikke inviterer de hjemmehørende kunstnere til at udstille på byens museum? Det er en salgsudstilling, arrangeret af den slesvig-holstenske kunstnersammenslutning, — men skulle vi flensborgske kunstnere ikke være selvskrævne til at deltage i en udstilling, der vises i vor egen by?“

— Nu bliver Busch-Alsen ivrig, temperamentet er der, og jeg forsøger at skifte emne. Det aktuelle emne kan debatteres et andet sted.

EN SLOTSGARTNERFAMILIE

og minder fra det gamle Gråsten

Af. J. Raben

(Fortsættelse)

Hans Peter Petersen fortæller videre om sig selv og om det gamle Gråsten:

„Da jeg i 1715 tjente som gartnersvend på Frederiksberg, forlangte den sål. kóng Frederik den Fjerde, at jeg skulle træde ind i hans garde til hest,

men min principal, hr. Bruhn¹⁾), rådede mig til at stille mig uegnet dertil, Gud skulle nok give mig mit brød ved den lærte profession. Derefter blev jeg samme år omkring mikkelsdag rekommanderet til Gråsten som gartner-svend.

Året derefter havde den højsal. greve v. Ahlefeldt vist mig den nåde at antage mig som gartner. Det var efter den store krig; landet var hårdt medtaget, og der var næsten ingen penge. Greven spekulerede på, hvordan han bedst kunne slå sig igennem. Alle hans folk, fra de højeste til de laveste, skulle forplejes på slottet, ingen fik kostpenge. De samme forhold indførtes på Augustenborg i den højsal. hertuginde Sophia Amalias²⁾ regeringstid. Det gik også så længe greven levede.

Grev Carl Ahlefeldt døde den 7. sept. 1722 efter fire dages sygeleje. Ugen efter fik vi alle meddelelse om, at vi ikke længere skulle spise på slottet, enhver måtte selv se, hvordan han kunne klare sig. Der blev stor jammer og nød. Jeg havde spist ved kammertjenerbordet, min svend spiste sammen med lakajerne, min dreng ved staldfolkenes bord. Jeg havde hverken potte eller pande, heller ingen penge. Min svend måtte jeg afskedige og drengen, som havde udlært til foråret, måtte jeg give kostpenge for et halvt år.

Efter grevens død kom en kommission, bestående af haveinspektør Kemp fra Slesvig og gartner Salviter fra Kiel. De takserede orangeriet, og hvad jeg havde under mig, til 9000 rdl.

Da jeg klagede over, at jeg ikke havde noget at leve af, fik jeg som svar: „Vi kan ikke give Dem noget“. Jeg svarede med hjertelig veklage, at jeg måtte gå herfra og forsøge at tjene noget et andet sted. De bød mig blive. Andetåret derefter, da prioritetsdommen faldt, fik jeg noget, men da jeg afsluttede regnskabet, var intet tilovers.

Grev Carl v. Ahlefeldt, der som nævnt døde 1722, var en herre, der i sin tid kun havde få af sin lige; til hans ære vil jeg bemærke, at han i sine unge år som hofmester hos Hs. kongl. Højhed prins Carl, broder til den glørværdige konge, Frederik den Fjerde, har ledsaget denne på rejser i Frankrig, Italien og andre mærkværdige steder.

Under denne rejse, der varede fra 1696—1699, fandt greven under opholdet i Italien et pragtfuldt æble. Han sendte nogle podede til sin broder på Gråsten, og han lod dem pøde på nogle frugtræer i slotshaven.

Kunst- og handelsgartner Han Peter Vothmann i Sønderborg (født 8. 11. 1712) stod i lære hos den gamle slotsgartner, Hans Peter Petersen på Gråsten. I hans læretid (ca. 1727—30) var der kun et eneste træ af den æblesort, der for en del år siden var blevet indført fra Italien. Man kaldte æblet „Ville blanche“ og roste det for dets ualmindelig fine kvalitet. Da Hans

¹⁾ Hans Heinrich Bruhn. lystgartner og slotsforvalter på Frederiksberg.

²⁾ Enken efter hertug Frederik Wilhelm af Augustenborg, født grevinde Ahlefeldt, Langeland, død 1742.

Peter Vohtmann anlagde sin planteskole — den første i sin art i Danmark — sørgede han for at få så mange podekviste som muligt af dette træ, og disse podede han på sine kernestammer. Vothmann gav æblet navnet „Gråstener“ og sørgede for dets udbredelse ikke mindst på Als og Sundeved. I 1783 lod hertug Frederik Christian af Augustenborg træer sende til Leipzig, og i 1795 afgik sendinger af træer til Mecklenborg og forskellige steder i Nedersaksen³⁾).

Under opholdet i Frankrig besøgte grev Carl den kongelige rideskole. Der blev han spurgt, om han også kunne ride, og straks derefter lod kongen føre en hest frem, der ikke rigtig ville føje sig efter greven. Nogle af de tilstedeværende herrer bemærkede: „Monsieur Ahlefeldt rider ikke godt“, hvorpå Ahlefeldt svarede: „Som hesten, så er rytteren“. Der blev bragt ham en anden hest, og alle beundrede hans adrætte ridt.

En dag, da han var på fægteskolen, blev han spurgt, om han også kunne fægte. På hans svar: „Ikke særlig godt“, kom en fægtemester, som han skulle tage en dyst med. Ahlefeldt slog ham straks ud. Derpå blev befalet, at den mest habile fægtemester skulle prøve med greven, men alene for ikke at tilføje ham nogen skale, balancerede Ahlefeldt med ham.

Ligeledes viste han sin store færdighed i dans i den kongl. franske dansesal, og alle beundrede ham.

Således fandt han overalt den største ære, og overalt, hvor han rejste, fandt hans videnskab den største berømmelse. Han var en af sin tids mest perfekte mestre i geografi og fortifikation. I sin ungdom var han så smal, at man med to hænder kunne spænde om ham, herefter blev han så korpulent, at man måtte undre sig derover.

Efter sin rejse med den durchlauchtige prins og videreuddannelse i København blev han kongens premierminister, indtil hans broder, grev Frederik døde og efter ham arvede alle godser. Derpå blev han statholder, i hertugdømmerne, hvilket embede han forvaltede som en ærekær, trofast og elskværdig herre indtil sin død.

Hvad Gråsten angår, i særdeleshed det verdensberømte kostbare slot, må jeg bemærke, hvor kostbart orangeriet har været, som der ikke findes mage til i hele det romerske rige og i Tyskland. Ved min ankomst her blev der sagt, at huset med sine kostbarheder har beløbet sig til 30—40.000 rld., som også Pontoppidan har berettet.

I orangeriet var to små drivhuse, forsynet med kanaler under og i væggene, så at man i de strengeste vintre havde den skønneste salat og andre køkkenurter. I pommeranshuset var en oval vandkumme, 15 alen i tværmål, hvorfra der sommer og vinter leveredes de dejligste fisk. Desuden var

³⁾ Om gråstenæblet: Schlesw.-Holst. Provinzialberichte 1834. 1. Heimatblätter f. d. Kreis Sonderburg, bd. 3, s. 137 ff. Fra Als og Sundeved, hefter XXIV, s. 34 ff. Vothmann-Thomsens familiearkiv.

der på slottet og i haven et så kostbart springvand, hvis lige ikke fandtes. Den højsal. grev Frederik Ahlefeldt havde befalet, at alle regninger og papirer vedrørende springvandet skulle brændes, for at ingen skulle erfare, hvad det havde kostet. Ligeledes har Frederik Ahlefeldt ladet slotskirken bygge. På den plads stod før et ridehus og et stort a part-hus, som dengang kaldtes „Wandrath“. Det var så stort, at alle heste og køer kunne stå deri, og alt korn kunne her opbevares. Dette lod han nedbryde og flytte til det sted, hvor det nu står.

Efter Carl Ahlefeldts døde fulgte Ahlefeldternes fallit 1725. Godssalget indbragte 247.200 rdl. Deraf købte hertug Christian August af Augustenborg Gråsten, Fiskebæk, Kiding og Aarup for 112.500 rdl.

De under Gråsten hørende godser Ballegård, Skovbolgård, Kelstrup og Bøjskov fik overinspektør Paulsen for 52.100 rdl. Søgård og Aartoft købte landråd v. Thienen for 37.700 rdl. Lajgård fik borgmester Bøhme for 17.000 rdl. Grøngrøft købte M. Paulsen jr. for 16.000 rdl.

For os gråstener var det en stor nåde og lykke, at vor nådige hertugs glørrige hr. fader tilkøbte de gråstenske godser. Vi fik igen et højadeligt herskab, en rigtig menneskeven, som var de fattiges fader og en støtte for de trængende.

Men det behagede den almægtige Gud anno 1764 at hjemkalde vor elskelige hertug Christian August¹⁾ i sine bedste år til det høje glædesrige. Det voldte os stor sorg og bekymring, men den almægtige Gud gav os hans durchlauchtige hr. søn, vor nu regerende hertug²⁾. Han trådte i sin faders fodspor og bestrålede os med sin nådes sol. Vi fandt i ham en nådig og mild fyrste, hvis lige der ikke findes i kristenheden. Daglig og årlig kunne vi spore hans milde hånd, og enhver kunne trøstigt søge tilflugt hos ham.

I denne durchlauchtige hertugs regeringstid, i 1757 i december, en morgen kl. 6 udbrød der ild i det kostbare, verdensberømte slot. Det skete under restaureringsarbejdet. De smukke propre tapeter, værdifulde sjældne mobilier og rige kostbarheder blev ødelagt. Kl. 9 var den store bygning lagt i aske, dog har Gud på forunderlig måde bevaret os kirken. Skaden beløb sig vel på 100.000 rdl.

Jeg var den første, der opdagede branden og dermed den første, der med mine folk kom til stede. Omend vejret var stille, var frosten så hård, at vandet frøs os på hænderne og klæderne. Mærkværdigt var det, at der under branden ikke faldt en eneste sten uden for ydermurene af den store bygning; de, der faldt ned, blev inden for disse. Efter de gamles mening skal det betyde lykke; jeg kan ikke sige andet, end at lykken kommer fra Vor-

¹⁾ Født 4. 8. 1696 på Augustenborg. død 20. 1. 1754, gift 18. 5. 1720 med grevinde Frederikke Luise Dannelskjold Samsøe, død 1744.

²⁾ Hertug Frederik Christian I, født på Augustenborg 6. 4. 1721. død 13. 11. 1794, gift med Wilhelmine af Holsten-Pløn, født 1744, død 1770.

herres hånd. Den almægtige Gud var fremdeles med sin nåde og velsignelse hos vor durchlaughtige fyrste og herre og — om det også har behaget Gud, at bortkalde hans allerkæreste gemalinde anno 1770⁶⁾), så har den allerhøjeste velsignet ham med fire højfyrstelige børn, der må berede ham glæde.“

Korsbannerne i vore kirker

Af Svend Zachariassen

Under henvisning til lektor Sieverts artikel om dannebrogspaner på alter og prædikestol i Tønder kirke har redaktionen med forfatterens samtykke bedt pastor Zachariassen, Kliplev, der har beskæftiget sig meget med kirkelige symboler, om en kort fremstilling vedr. nævnte emne:

Bannerne på alter og prædikestol i Tønder kirke er ikke, som lektor Sieverts mener, dannebrogspaner, men Jesu opstandelsesfane og intet andet.

Det er den samme fane, der ses på Hinrich Willems epitaf, malet af Johann von Enum. Dette billede af den opstandne er igen formet over et stik af den berømte hollandske kobberstikker Hinrich Goltzius, født 1558 og død 1617. Det er det samme forlæg, der er brugt, også af Johann von Enum, til altermaleriet i Mariakirken i Flensborg og til altermaleriet i Nikolajkirken i Kolding fra 1589—90. Og man vil vel ikke beskyldte H. Goltzius for at være en arg dansker. H. Goltzius har igen optaget motivet fra Lucas Cranachs maleri, Romerbrevkommentaren, inspireret og vist direkte dikteret af Luther, fra 1529. Det er samme motiv, der ses på Christian III's bibel fra 1550. Nu kunne dette billede være en hyldest til denne konge. Men alle billederne til denne bibel er lånt fra Lübeckerbibelen, der blev trykt 1533—34. Hinrich Willems epitaf gengiver Romerbrevkommentaren i sin helhed, men i en senere stil.

Men korsfanen som den opstandnes mærke er langt ældre. De ældste opstandelsesbilleder i Danmark, som de f. eks. findes på de gyldne altre, viser alle kvinderne, der mødes med englen ved graven, men ikke den opstandne selv. Begyndelsen til skildringer af selve opstandelsen er dog ældre.

Det ældste siges at være et evangeliar, der findes i München, og som skal have tilhørt Henrik II. Det skal være fra ca. 1020. Her har Kristus en korsstav i hånden. Korset var oprindeligt mere opstandelsesmærke end lidelses-

⁶⁾ Hertuginde Wilhelmine af Holsten-Pløn, datter af hertug Christian Carl og Dorothea Christine, født v. Aichelberg.

herres hånd. Den almægtige Gud var fremdeles med sin nåde og velsignelse hos vor durchlaughtige fyrste og herre og — om det også har behaget Gud, at bortkalde hans allerkæreste gemalinde anno 1770⁶⁾), så har den allerhøjeste velsignet ham med fire højfyrstelige børn, der må berede ham glæde.“

Korsbannerne i vore kirker

Af Svend Zachariassen

Under henvisning til lektor Sieverts artikel om dannebrogspaner på alter og prædikestol i Tønder kirke har redaktionen med forfatterens samtykke bedt pastor Zachariassen, Kliplev, der har beskæftiget sig meget med kirkelige symboler, om en kort fremstilling vedr. nævnte emne:

Bannerne på alter og prædikestol i Tønder kirke er ikke, som lektor Sieverts mener, dannebrogspaner, men Jesu opstandelsesfane og intet andet.

Det er den samme fane, der ses på Hinrich Willems epitaf, malet af Johann von Enum. Dette billede af den opstandne er igen formet over et stik af den berømte hollandske kobberstikker Hinrich Goltzius, født 1558 og død 1617. Det er det samme forlæg, der er brugt, også af Johann von Enum, til altermaleriet i Mariakirken i Flensborg og til altermaleriet i Nikolajkirken i Kolding fra 1589—90. Og man vil vel ikke beskyldte H. Goltzius for at være en arg dansker. H. Goltzius har igen optaget motivet fra Lucas Cranachs maleri, Romerbrevkommentaren, inspireret og vist direkte dikteret af Luther, fra 1529. Det er samme motiv, der ses på Christian III's bibel fra 1550. Nu kunne dette billede være en hyldest til denne konge. Men alle billederne til denne bibel er lånt fra Lübeckerbibelen, der blev trykt 1533—34. Hinrich Willems epitaf gengiver Romerbrevkommentaren i sin helhed, men i en senere stil.

Men korsfanen som den opstandnes mærke er langt ældre. De ældste opstandelsesbilleder i Danmark, som de f. eks. findes på de gyldne altre, viser alle kvinderne, der mødes med englen ved graven, men ikke den opstandne selv. Begyndelsen til skildringer af selve opstandelsen er dog ældre.

Det ældste siges at være et evangeliar, der findes i München, og som skal have tilhørt Henrik II. Det skal være fra ca. 1020. Her har Kristus en korsstav i hånden. Korset var oprindeligt mere opstandelsesmærke end lidelses-

⁶⁾ Hertuginde Wilhelmine af Holsten-Pløn, datter af hertug Christian Carl og Dorothea Christine, født v. Aichelberg.

mærket. (Se nærmere i min bog: „Korset og Opstandelsen i Kunsten“, der kan fås hos mig for 8,50 kr.). Man kan dog gå endnu længere tilbage end de direkte opstandelsesbilleder. I det ærkebiskoppelige kapel i Ravenna findes en mosaik, der skildrer Kristus, der træder på løven og slangen, de ældgamle symboler for død og djævel. De er fra ca. 500. Også her har Kristus en korsstav i hånden. Samme motiv findes på en masse elfenbensrelieffer fra de følgende århundreder. Denne korsstav fik tidligt en korsfane føjet til. På et billede i Hildesheim fra 1159 ses dette klart. Denne fane fulgte den opstandne lige til ca. 1800, måske endnu længere. På vort alter fra 1774 er fanen klart til syne, og dette billede er en efterligning af alterbilledet i Nikolajkirken i Flensborg. Dette har intet med nationalitet at gøre. Somme tider har flaget et hvidt kors på rød bund, somme tider et rødt kors på hvid bund. For at holde os til den første form, så findes den på et glasmaleri i München fra 1360—70, på et billede i Zittu fra begyndelsen af 1400-tallet, eller, for at tage et nyere, på alterbilledet i Augsburg fra 1607. Som man vil se, har fanerne intet med Dannebrog at gøre.

Noget andet er, at Dannebrog har noget med det at gøre. Det er Kristi opstandelsesfane, der blev korsfarermærket. Det uddeltes ved korstog, somme timer med, somme tider uden berettigelse. Da England blev erobret 1066 af Vilhelm Erobreren, fik han sådan en fane med, som det ses på Bayeux-tapetet. Det er et sådant banner, Anders Sunesøn har haft med på korstoget til Estland. Hvordan begivenhederne den 15. juni 1219 udviklede sig, kan vi jo kun gisne om. Men at banneret spillede en rolle under slaget, er der ingen tvivl om. Korsbanneret ses på Revals byvåben, og det findes på kongelige danske bannere sidenhen. Men disse faner var jo ikke nationale mærker i vor forstand. Nationalfølelsen blev jo først almindelig efter Napoleonskrigene. Dannebrog førtes af danske skibe fra middelalderen, eller i hvert fald fra Christian IV's tid, men mindre på landjorden. Den blev først obligatorisk for hæren under Christian VIII. Dannebrog er derfor sikkert ikke blevet følt som et nationalt symbol, undtagen i krig, for menigmand, der jo slet ikke måtte bruge det før efter 1800.

En kongelig gave

Af P. O. Andersen

I J. P. Traps Statistisk-topografiske beskrivelse af hertugdømmet Slesvig, udgivet 1864“, meddeles under Brøns sogn følgende:

I Maj 1587 skjødede og gav for ydet og forventet tro Tjeneste Kong Frederik II. til „Os Elskelig høylærd Mand Dr. Peder Søffrenzen, Wor Liff-

artz“ for sig og Arvinger “ Wor Førstelig Herlighed, Renthe og Rettighed udi en jordegen Bondegaard udi Synder Jülland udi Huidingerett udi Brøns Sogn udi Astrup By liggende“. Dette gavebrev er senere konfirmeret af alle påfølgende konger og gaven bevaret i familien indtil for et par år siden.

Til trods for den ret nøjagtige adresse, har det nu, snart hundrede år efter at denne oplysning fremkom, ikke været nemt at konstatere, hvilken gård i Astrup, det drejede sig om. Noget gavebrev fandtes ikke, ligesålidt som der var noget, der tydede på, at en eller anden af de 8 gårde i Astrup var i besiddelse af et særligt privilegium. De to østlige gårde i byen, som i sin tid sammenlagt havde udgjort den meget betydelige Astrupgaard, kunne ikke komme i betragtning, deres fortid var ret grundigt blevet klarlagt fra henved slutningen af det femtende århundrede, sket på foranledning af en norsk gren af slægten Astrup og nedfældet i en interessant bog om den meget betydelige astrupslægt, og til den hørte Peder Søffrenzen ikke. Ved imidlertid at gennemgå ejer- henholdsvis fæsterrækken for de øvrige gårde i byen gennem de sidste halvtrediehundrede år, kunne det fastslås, at den pågældende gård var den tredie i rækken fra vest, nu 1957 tilhørende gdr. Holger Boesen. I årene 1706—1709 foretoges nemlig en undersøgelse af forholdene på landbrugsejendommene og årsagen hertil har vel nok været, at en længere periode med dårlige tider havde bevirket en svigtende skatteevne. Resultatet af undersøgelsen er nu tilgængelig i en jordebog, og det giver iøvrigt et ret godt overblik over ejendommenes tilstand og drift og fæsternes økonomiske forhold. For Peder Søffrenzens gård giver både ejer og fæster de krævede oplysninger. Ejer er da, ca. 120 år efter at den blev tilskødet Peder Søffrenzen, borgmester i Tønder Lorenz Tüchsen, han har dog i 1684 givet den i fæste til Fedder Lauritzen i Astrup.

Lorenz Tüchsens redegørelse gengivet her efter originalen:

Spektator des Hofes in Astrup

so jetzt Fedder Lauritzen bewohnt.

Der Hof ist alt und baufällig, das Vorhaus 22 Fag, — Der Carß 4 Fag.

Alte Scheune 15 Fag. — Torf Scheu 10 Fag.

Der Aussaat: Carste 8 Tonnen. — Roggen 3 bis 4 Tonnen.

Hafer einige Jahren 1 T. auch Jahre da kein Hafer gesäht wird.

Heuwinding durchgegen alle Jahre 20 Fuder.

Der Gräsung ist von keiner Importance. Weil sie Jungvieh des Winters füttern und das Frühjahrs verkauft, da sie des Sommers keine Gräsung haben.

Brøns, den 19. August 1709.

Lorenz Tüchsen.

Den sædvanlige, skematiske beskrivelse, der som oftest er givet med navns egenhændige underskrift, undertiden ret smukt og læseligt og for nogles vedkommende kun med forbogstaverne i lige linier, var lidt mere udførligt og lyder oversat:

Hr. Lorentz Tüchsen, Tønder.

Tilhører Lorentz
Tüchsen i Tønder.

Fedder Lauritzen 1684.
samme bestaar i 4 Ottinger.

Bygningen bestaar af 27 Fag Stuehus

29 fag Lade og andre Bygninger.

Udsæd af Rug 5 Tønder, — Byg 10 Tønder, — Havre 1 Td. 1 Skp.

Høavl: 20 Læs.

Græsning i Tydering: 6 Køer, 4 Heste.

Fælles Græsning: 12 Skt. Ungkvæg, 6 Faar.

Brændsel: Tørv ligesom andre.

Skulde derimod i Register afdrage:

Landgilde og Tjenestepenge: 4 Rdl. 43 ß. 6 Skl.

Contribution: 0

Magacin Kornpenge: 0

Restancer fra sal. Peter Hansens Tid: 0

Koefodts Tid: 0

Heyens Tid: 0

Privat Gæld: 0

Et tiendepligtig og betaler aarlig: Rug 3 Tønder 4 Schip

Byg 6 Tønder 6 Schip

Havre 4 Schip

Men heraf faar Hans Kongelige Majestæt intet.

(En tilføjelse). Ovennævnte Gaard er en Gang af Hans Kongelige Majestæt Frederik II, glørværdig Ihukommelse, for lehnet til hans Livlæge Dr. Peder Sørensen af hvem Lorentz Tüchsens Kone skal være en Arvtager.

Hvis denne tilføjelse er rigtig, ville ejerrækken måske kunne føres tilbage til Frederik II.s livlæge med Lorenz Tüchsens hustru som udgangspunkt, men hidtil har hendes navn, herkomst o. s. v. ikke kunnet fastslås.

Lorenz Tüchsen var borgmester i Tønder fra 1708—1732, og som det synes, efter oplysninger i „Tønder gennem Tiderne“, en ret egenrådige herre, der nok kunne hjælpe familiemedlemmerne ind i betroede stillinger; en søn kom således ind i deputeretkollegiet og en svigersøn blev rådmand.

Fæstemålet må for Fedder Lauritzen vistnok have været på særdeles gode vilkår, ikke alene er han fuldstændig gældfri, men han kan også låne små og større summer ud til adskillige betragte standsfæller omkring i sog-

net. Hans efterfølger Jep Jensen, har da også mærket til nogen lempelse, til Brøns præstearkiv oplyser han under 20. juli 1722, at hans husbond borgmester i Tønder Lorenz Tüchsen har tilskødet ham den i Astrup beliggende 4 ottingers gård fri for kongetiende efter Frederik II.s brev.

Den næste fæster af gården, Jens Pedersen, nævnes første gang 1730 og betegnes da som Sachverwalter de Bährs tjener. Lorenz Tüchsen levede da endnu, men døde den 15. dec. 1732. — Først et par ord om familien de Bähr (eller Beer, Behr), der var en gammel patricierslægt i Tønder. Der kan f. eks. nævnes, at der i året 1622 udførtes søværts af 8 Tønderkøbmænd 1042 stude til egnene, der strækker sig fra Hamborg over Østfrisland til Holland, af disse afskibedes over halvdelen af Behrend de Bähr. Han var også rådsherre og stadthauptmann, og desuden var han også svigerfader til borgmesteren, idet hans datter Laurette de Bähr var gift med borgmester Peter Preuß. I den første halvdel af det 17. århundrede var han den førende storkøbmand i Tønder. I Tønder kirke findes en lysekrone skænket af ham i 1622 til minde om hans forældre. Ligeledes findes der et temmeligt beskedent epitafium over ham selv, malet 1651. I den sidste halvdel af samme århundrede omtales ofte en advokat Ludolph de Behr som repræsentant for parthavere i retssager.

Imidlertid har de Behr slægten ikke straks sluppet sit tag i gården, idet den senere ejes af Anna Cathrine de Behr fra Tønder. Hun er vistnok afgået ved døden 1760, idet Astrupgården ved kontrakt eller skøde af 9. marts 1761 er overladt til de 3 søskende Heinrich, Lorenz og Helene Clausen. De har dog ikke selv beboet gården, og den 9. nov. 1786 har de indsat Georg Jonas Steffens som dens administrator. C. J. Steffens var overretsadvokat i Tønder og søn af kgl. sachverwalter Jonas Steffens af Tønder og hustru Catherine født Richtsen, et medlem af samme slægt som den senere meget bekendte Carsten Richtsen i Tønder.

På et eller andet tidspunkt må den administrerende gård været gået over i administratorens eje, idet den i 1812, da Georg Jonas Steffens afgår ved døden, overtages af enken. Den 10. dec. 1819 overtages den af børnene, som arvinger efter deres afdøde moder. Der er dog senere foretaget et arveskifte mellem børnene, og den 12. aug. 1834 bliver sønnen Jonas Steffens, boende i Gml. Chr. Albrechts Koog, ene ejer af Kancelligården, som den også ofte kaldes. Der går en snes år, så andrager han ministeriet for hertugdømmet Slesvig om bevilling til udparcellering af gården. Han får tilladelsen den 20. sept. 1855 rigtignok først efter at han den 6. april 1854 har solgt ejendommen til et konsortium bestående af Knud L. Knudsen, Visby Hede-gård, Andreas Andreasen fra Tønder og gårdejer og sognefoged Søren Nielsen Degn i Astrup. Blandt salgsbetingelserne var der en, som var særlig bemærkelsesværdig og lød som følger:

„Det er Køberens egen Sag paa egen Bekostning, at søge om allernaadigst

Konfirmation paa de Privilegier, hvormed Ejendommen hidtil har været forlehnet og at Sælgeren i Tilfælde af, at denne ikke skulde blive meddelt, er aldeles fritaget for Ydelse af nogen Godtgørelse for dette Tab, der muligvis derved maatte opstaa for Køberne“.

Denne salgsbetingelser, der fremkommer 10 år før udgivelsen af J. P. Traps beskrivelse af hertugdømmet Slesvig, godtgør med rette den i beskrivelsen fremsatte påstand, at gavebrevet havde været opbevaret i familien til for et par år siden. Gavebrevet blev ikke konfirmeret, måske har køberne ikke fundet det umagen værd at forsøge, da det dog var meningen, at gården skulle udparcelleres og gavebrevet dermed ville miste forudsætning for at virke efter bestemmelsen.

Hermed er Kancelligårdens tilværelse som Kgl. privilegeret ejendoms-gård egentlig afsluttet, dog skal der i al korthed berettes lidt om dens senere skæbne.

Ved udparcelleringen af gården blev bygningerne med en trediedel af landbrugsarealet udlagt som hovedparcel.

Af resten købte Søren Nielsen Degn den bedste fjerdedel til indlemmelse i sin ejendoms-gård i Astrup.

En anden part, lidt mindre og med dårligere jord, blev udlagt til et kådnersted og snart efter forsynet med bygninger.

Hans Timmermann i Skærbæk købte en noget lignende part til sammenlægning med sin riberhusiske gård, medens resten, 3 mindre parceller, blev købt af 3 ejendomsbesiddere isognet.

Ved sin jordhandel kom Søren Nielsen Degn til at skylde Jonas Steffens 4000 rdl. rigsmønt, som indførtes som en hæftelse på hans gård. Summen kunne opsiges med et halvt års varsel og udbetales til Jonas Steffens eller dennes broger, koogsinspektør M. Jansen. Den 22. okt. 1874 udbetales og slettes de 4000 dalere, hvorfor der kvitteres af søstre Marie Georgine Friedericke Steffens og Ernestine Dorothea Steffens i Slesvig.

Hovedparcellen, der nu var reduceret til en halv gårds størrelse, blev solgt til Hans Knudsen, der besad den til omkring 1870, hvorefter den overgik til Peter Christian Hansen. Efter dennes død i 1890 overtoges den af sønnen Hans Feddersen Hansen, som dog solgte gården i 1910 til Peter Jensen Østergaard. Denne byggede nyt stuehus og restaurerede stald og lade, hvorefter han omkring 1930 solgte gården til gdr. Elers Boesen fra Søndernæs, hvis søn Holger Boesen efter faderens død i 1947 overtog gården.

En skillingsvise

Af provst Holdt, Brede, har vi fået overladt en af de såkaldte skillingsviser, som er trykt i Haderslev 1852 og bærer titlen: „Johan Behrens eller rædselsfuld opdagelse i Ladekop (Hannover) hvor en bonde indspærrede sin søn i 14 år i en kælder, fordi sønnen ville ægte en uformuende pige.“

Efter en redegørelse om denne sørgelige tildragelse slutter indledningen med ordene: „Dette er en simpel og sand historie, der kaster et sørgeligt lys over vor tid; den verdslige retfærdighed vil dømme her — hisset vil Herren, der siger: „Elsker hinanden“, overtage dømmerebbedet.

Løvinden elsker sine unger, hønen forsvarer med livsfare sine kyllinger, og et menneskepar kan overtale sig til i 14 år at give sit barn til pris for en tilstand, der gør ham elendigere end kvæget; kan unddrage ham friheden, solens lys og renlighed! O, det er et sandt ord, at mennesket er en underlig ting, der kan ikke gives noget ædlere, end et ædelt hjerte; men heller intet slettere end et slet hjerte.

Vise.

Mel. In Mirtills zerfallner Hütte, eller Peter Skott . . .

Rundt om tales allevegne
Om Hannovers gamle Land,
Med de frugtbare-grønne Egne
Langs med Elbeflodens Strand;
Der en Bonde, grum af Hjerte,
Lide Qval og Fængselssmerte
Lod sin Søn i fjorten Aar
I en Kælder paa hans Gaard.

Sønnen skulde Gaarden have,
Da hans Fader gav det Bud:
»Du maa først til Ægtemage
Søge dig saa riig en Brud!«
Sønnen kjente alt en Pige
Og vil ei sin Elskte svige,
Thi de har hinanden kjær,
Om hun ogsaa fattig er.

Fad'ren blev saa vred i Sinde,
Da hans deres Pagt erfoer,
Svor, han aldrig her sit Minde
Gav dertil paa denne Jord.
Arveløs han Sønnen gjorde,
Som sig ei modsætte turde.
Og som baade Nat og Dag
Maatte døie Stød og Slag.

Ei den haarde Faders Hjerte
Rørtes over Sønnen Nød.
Han forhaanede hans Smerte
Til Forstandens Skranke brød.
Da lod han ham indelukke,
Ingen hørte meer hans Sukke
I en Stald saa mørk og leed
I den styggeste Eensomhed.

Da ham denne Skjæbne mødte,
Var han ott' og tyve Aar.
Væmmelig og ussel Føde
Rakte man ham i et Skaar.
Fugtig Straa kun var hans Leie,
Dagens Straale ei hans Øie
Naaede i denne Grav,
Orm og Kryb ham der omgav.

Paa den rædselsfulde Maade
Fjorten Aar for ham henrandt,
Da forløste Himlens Naade
Ham, — thi heelt tilfældigt fandt
Vei til Stalden en Gensd'arme;
Den ulykkelige Arme
Fandt han i en skummel Vraa
Næsten nøgen paa sit Straa.

Sammenknugt med skye Blikke,
Haaret filtret, Skjægget langt
Svøbt om nøgen Krop et Stykke
Hestedækken, sad han bangt
Skælvende paa vaade Leie. —
Næppe troede sit Øie
Her Gensd'armen saadan Nød
Aldrig før hans Blik sig bød.

Ufortøvet meldte dette
Han for Rettens høje Raad,
Som strax iilte med at redde
Offret for den sorte Daad.
Frelst fra ubeskrivlig Jammer
Pleies nu i hyggelig Kammer
Bondens Søn, — men Faderen
Venter den fortjente Løn.

ANMELDELSER:

G. Lind: Lindslægten fra Lindgård gennem fem hundrede år samt slægterne Lunde, Brems og Lomhold

(Forlag Konrad Jørgensens bogtrykkeri, Kolding)

Tandlæge dr. G. Lind, der er ejer af landstedet Trapholt og den store frugtplantage Trappegårdens æblehaver, har efter mange års flittig forskning på sin halvfjerdårs fødselsdag kort før jul udgivet et smukt to binds værk om „fædrene og mødrene slægts historie syd og nord for Kolding fjord“.

Slægten har sin rod i Sønderjylland. Stamfaderen, bonden Tue, var ejer af en kirketoft i Fjelstrup omkring reformationen, og i flere hundrede år havde slægten tilknytning til dette sogn. Det er forståeligt, at dr. Lind som indledning bringer en ret udførlig skildring af egnens livsvilkår, der jo har været med til at sætte sit præg på slægten.

Denne miljøskildring, der bringer en beskrivelse af såvel de åndelige som de materielle kår i det gamle Tyrstrup herred er udkommet som særtryk under den aparte titel: „Om smadderkatte, jernkøer og langovrede træsko“.

Smadderkatte kaldtes de gammeldags tranlamper, der afløste lyseklynerne. Jernkøer (og her kunne man godt have ventet en mere indgående forklaring) var gaver, som bønderne i den katolske tid havde skænket kirken, der så igen lod dem overtage af lejere, der måtte forpligte sig til at indsætte en anden, hvis den udstationerede ko forringedes i værdi eller afgik ved døden. Senere nøjedes lejeren at yde en årlig afgift, der i den ældre tid lå omkring 2 skilling. Den blev senere afløst, og derved fik så disse jernkøer deres dødsstik.

Af fodtøj havde man langovrede og kortovrede, d. v. s. med stort eller mindre læderbeslag.

Forfatteren har bestræbt sig for at bringe et ret omfattende udtog af topografiske værker om de forskelligartede forhold i Tyrstrup herred, hvor

slægten var hjemmehørende, indtil en af dr. Linds forfædre i midten af 1700'erne bosatte sig i Dalby. Men slægten mistede dog ikke sin interesse for denne landsdel. Det kan således anføres, at Johannes Lind (farfar til bogens forfatter) i den nationale brydningstid sluttede sig til „Den slesvigske Forening“, der oprettedes i Haderslev, og at han var blandt de 100 mænd fra Tyrstrup herred, der i 1843 fremskaffede de fornødne midler til køb af Skamlingsbanken. Ligeledes var han stærkt optaget af højskoleideen. „Med fuld føje kan det slås fast,“ skriver dr. Lind, „at Johannes Lind fra Lindgaard var en af de første nordslesvigske bønder, der offentligt støttede denne sag (højskolesagen) og ved sit råd og sin offervilje var med til at lægge de første små sten i grundmuren til den folkehøjskole, der var Grundtvigs kongstanke, og som under Flors ledelse blev virkeliggjort i Rødding — senere i Askov — og derved blev arnestedet for den mægtige kulturelle indsats, der i de kommende århundreder skulle sætte sine dybe spor inden for dansk åndsliv“.

Det er et smukt minde dr. Lind gennem dette værk rejser sine fædre, og det righoldige kulturhistoriske stof, der indrammer de mange anetavler og oversigter, er i høj grad medvirkende til, at også læsere uden for Lindslægten vil have udbytte og glæde af denne statelige slægtsbog.

Chr.

Marten Refslund Poulsen:

Erindringer II

(Det danske forlag)

I disse dage udkommer anden del af M. Refslund Poulsens erindringer, og den har fået titlen: „Genforeningen i Nordslesvig“. Denne velskrevne bog (335 sider) begynder med en skildring af verdenskrigens afslutning og fortsætter med at berette om genforeningen og de mange spørgsmål, landsdelen blev stillet overfor. Derefter omtales den store landbrugskrise med tvangsauktioner og de hjælpeaktioner, der blev iværksat, og endelig bringes der en skildring af besættelsestiden med dens mangeartede problemer.

I kraft af sit arbejde med landsdelens økonomiske og politiske liv har forfatteren de bedste forudsætninger for at kunne bringe en troværdig redegørelse af disse bevægede og indholdsrige tidsafsnit, som han gennem sin store indsats har været med til at sætte præg på.

A-S FAXE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som den leveres
ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte**Lolland-Falsters
Folketidende**

Stiftets største Blad

Nykøbing F.

Støt vore annoncører**Svend Kirchheiner***aut. Installatør*

Vesterg 7 . Tønder . Tlf. 22045

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**GRAM****KOLEANLÆG**

Brødrene Gram A/S

Vojens

Bogtryk . Bogbind**Th. Laursens Bogtrykkeri**

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

**Graasten
Andelsslagteri***A. Nielsen & Co. A/S.**Nykøbing Falster***Aksel Michelsen***Kul- og Trølastrandhandel*

Tønder Telefon 21111

Vestkysten*Syd- og Vestjyllands største Dagblad**Læs***Dannevirke***Sønderjyllands ældste Blad*

Graasten Bank ^{A/S}

Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj ^{Gymnastik- højskole} Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

Sønderjydske Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

Haslev Gymnasium

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

VALLEKILDE Folkehøjskole

Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Brede Sogns Spare- og Laanekasse

Bredebro tlf. 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Restaurant *Grænsen*

C. Heiselberg
Krusaa

Paul Thomsen

Krusaa
Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

*Støt de sønderjydske
Indsamlinger*